

УДК 94 (477) 929

Кривошея В. В., Кривошея О. В.

Українська козацька старшина. Іван Черняк

Висвітлюється духовний заповіт полтавського полковника Івана Черняка, а також дана характеристика фрагменту його родоводу козацької доби.

***Ключові слова:** духовний заповіт, родовід, козацька старшина.*

Основні віхи кар'єри полтавського полковника Івана Леонтійовича Черняка розглянув О.Востоков [1, 1–17], родовідну подав В.Кучер [2, 62–63].

Іван (? – 1672 – 1722 – ран. 1723) був сином Леонтій Черняка – сотника полкового полтавського (? – 1669 – ?), який ще за гетьмана Ігнатовича став генеральним осавулом (? – 1671 – 1677 – ?), а за Самойловича полковником полтавським (1680 – 1682). Усунутий за Самойловича, залишався лише товаришем полку Полтавського. Після коламацького перевороту посланий на Запоріжжя з вісткою про скинення гетьмана Самойловича. В 1690 році отримав царську грамоту на с. Гавронці. Наказний полковник полтавський (1692.07.). Значний військовий товариш. 25 серпня 1696 року отримав універсал з дозволом побудувати грєблю в с. Ольшаному. Поминальник роду Леонтія Черняка: «Леонтий, Аккулина, Савва, Филипп, Иоанн, Алексей, Мария, Агафия, Марина, Григорий, Иоанн, Мария, Евфимия, Яков, Лукьян, Федор, Евдокия, Федор, Даниил, Дамиан, Любовь, Елена, Ксения, Евдокия, Иоан, Емельян, Василий, Никифор, Григорий, Георгий, Никифор, Яков, Иоанн, Лукьян, Мария, Дмитрий, Федор, Иоанн, Екатерина, Матрона, Анна, Евдокия, Анна, Анастасия, Тимофей, Федор, Параскевия, Софоний, Василий, Екатерина, Анастасия, Анна, Мария, Дарья, Ирина, Любовь, Козьма, Павел, Мария, Агрипина, Матвей, Лаврентий, Самуил, Елена, Домна».

Сина Леонтій назвав в честь діда, а свого батька Івана – козака сотні Веприцької Полтавського полку (1649) (служив козацьку службу ще за царя Олексія Михайловича). За служби отримав с. Кам'янку, що засвідчує його козацько-старшинський статус не нижче сотника і підтверджується згадками як значного товариша полку Полтавського (? – 1681 – 1689 – ?). 13 вересня 1689 року гетьманом Мазепою «определено ему в послушество, на якие просил нашего себе подтверждения» на частину с. Тахтаулова.

Змінивши на козацькій службі діда і батька, Іван Леонтійович став полковим писарем полтавським (1692 – 1693), потім полковим сотником полтавським (1695 – 1699), полковником полтавським (1709 – 1722). У 1693 році Мазепа звернув на нього увагу і йому була затверджена половина

(32 двори) с. Рибців. В с. Рибцях знаходилися «Куренные его милости пана полковника полтавского козаки конные» (1721) [3,арк.43зв.], у 1718 році їх було 76 чоловік під керівництвом Кліма Смачного [4,арк.35].

1710 року полкова старшина на чолі з Іваном Левенцем подала на нього скаргу за побою і безчинства [5,арк.1–4]. В 1714 році на нього скарги були суддя полковий Петро Кованько, писар полковий Іван Заліський, хорунжі полкові Михайло Руденко і Павло Герасимов та інші полчани в багатьох утисках та образах. Не до вподоби Шереметеву були Маркович (Лубенський), Жоравка (Стародубський), Ніс (Прилуцький), Протасьєву – Іван Черняк. Проте він залишався полковником до смерті, не дивлячись на скаргу на нього в 1721 році мешканця Миргородського полку Олексія Лук'яненка Савинського про захоплення худоби і побиття його самого [6,арк.1–2].

Був одружений двічі: з Феодорою NN, а потім з Іриною Степанівною N (? – 1707 – 1735 – ?). У с. Гавронцях і Тахтаулові жили родичі Черняків: Халимоновські, Матвій Павченко, Прядки, Павло Сохацький, Койнаші, Бабанські, Педор Чикаленко, Кирило Яворський.

У Києво–Микільській пустині записаний поминальник роду полковника Івана Черняка, який мав три частини (1719.06.):

«Спаси и помилуй» (тобто живі): Іван, Феодора, Григорій, Євдокія, Дмитро, Гафія, Семен, Марія, Олексій, Яків, Марія, Іван, Килина, Яків, Горпина, Марія, немовля Параска, немовля Ганна, немовля Семен.

«Умершие»: Іван, Мотрона, Омелян, Ірина, Федір, Марія, Леонтій (батько – Авт.), Килина (мати – Авт.), Федір, Параска, Михайло, Марія, Данило, Горпина, Марина, Лаврентій, Сава (брат – Авт.), Ліверія (дружина брата – Авт.), немовля Лука, Павло, Матвій, Ганна, Юліана, Марія, Ганна, Григорій, Іван, Стефан, Климентій, немовля Домінікія, немовля Тиміш, Федір, ієрей Іван.

«Убиенные»: Василь, Іван, ієрей Наум, Василь, Катерина, Євфимія, Тетяна, Марія, Васса, Марія, Соломонія, немовля Григорій, Петро, Давид, Іван, Іван, ієродиякон Калита, немовля Ілля, Ярема, Сава, Созон, Федір, Параска, немовля Іван, немовля Євдокія, Іван, Петро, Настасія, Пилип.

Старший брат Сава був значним військовим товаришем, одружений з Ліверією невідомого роду. Про службу, маєтковий стан і шлюб брата Лавріна інформації не маємо. Їх рідний брат Пилип Леонтійович (? – 1645 – 1712 – ?) одружений з Гафія Григорівна N, можливо донькою сотника тишківського, служив в Харківському полку: осавул полковий (? – 1686 – ?), сотник тишківський (? – 1697 – ?), священник богородичанський тишківський. В Межигірському монастирі записаний поминальник його роду: Леонтій (батько – Авт.), Килина (мати – Авт.), Григорій, Дмитро, Григорій, Костянтин, Олександр, Тетяна, Горпина, Марина, Лаврентій, Лук'ян, Павло, Марія, Іван, Омелян, Козьма, Матвій, Сава, Марія, Марина, Домна, Катерина, Пилип, Іван, Гафія (дружина Пилипа – Авт.), Яків, Іван, Федір, Ярема, Григорій.

Інший брат значний військовий товариш (1709) Олексій Леонтійович (? – 1678 – 1719 – ?) мав за дружину (1698) Домну Степанівну Козельську, доньку значного обивателя полтавського. Сестра Івана Горпина була заміжня за полковим сотником Захаром Старицьким.

Пропонований заповіт Івана Черняка дозволяє більш глибоко вивчити його економічний і родинний стан [7,109–112]:

«Во имя пресвятия живоначалной Троицы оца и сна и святого духа Аминь.

По указу всепресветлейшаго державнейшаго императора и самодержца всероссийского Петра Великого отца отчества государа моего всемилостивейшаго отходячи Я ниже именованій на службу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА до Ладоги а видя себе всежестастнихъ недугахъ будучого при якихъ болше кончини жизни моей ожидаю умислилемъ и обралемъ себѣ за благо оставя жену детей моихъ и домъ все имение свое властное працею и ирудами набутое вместо легации распорядить таковымъ порядкомъ, на продъ жена моя Ирина Стефановна по моей смерти поверъ в двору Искровскомъ в якомъ я з нею мешкане имею по животъ свой не откою з детей моихъ наименшой препоны трудности и озлобления незнаючи спокойно жити а по смерти ея тотъ домъ совсемъ в немъ уборомъ будучимъ (на поляхъ внуку Семену), для препитания тежъ жени моей гумно за местомъ в Полтаве будучие такожъ слобода Головачъ зо всеми пахатними около Тагамлика к той же тоей слободе полями и сенокосними луками тагамлицкими лоборувскими и на роздорахъ застаючими куплею от мене набутими определяемъ такожъ по ея животе к тому же двору искровскому козанов чтири с половиною виницу в Головаче будучой мають найдоватися так з леса тогожъ головацкого огрибатися и куритиго роміу волно какъ при мнѣ власне было, а другіе чотири казани в той же винице унуку моему Семену Черняку мають быть при досмотре ея жени моей Ирины и сестри его Анне унуце моей, тому жъ внуку Семену в Старом Санжарове чотири коли млива з дворцемъ при млинахъ будучимъ отказуу внуче Анне сестри его Семена в томъ же млине камень единъ и полстужи Чуйкевича Александра в млине томъ моемъ Старосанжаровскомъ камень и полстужи коштомъ в семь моимъ построение потоль не маеть молоти поколь тридцать копь ей унуце моей Анне незаплатно да до тихъ ей полтора кола еще камень млива и ступы с хвалюшамы на вишой гребле з дворцемъ тамъ налевнимъ от покойного пана Ивана Заленского дядка их легование оной же внуче Анне меють быть. Жене моей Ирине позволяю продавшы годование сорокъ воловъ з лишкомъ взять до своихъ рукъ тысячу золотихъ а осталние от той же продажи воловъ: грошы прислать компу до Ладогы с тоей же тысячи золотихъ маеть она пани моя по прежнему воли попродавъ казані скуповати и если во живихъ обретатимся то тие воли, будутъ наши сполние, а ежели муль имъ всей Ладожской дороже по декрету божию от времени сия жизни ковучной преставитися то опие воли желе моей и еи детямъ все цело маеть бити а до сего еще кобиль десятокъ коровъ десять воловъ особно два плуги по пяти паръ овецъ дойнихъ деветь, пчель добрихъ сто сукне все сколко есть мною пошитие селое платя чепце споднице запаски все от мала до велика такожъ ланцюжокъ двадцять червонихъ и еденъ дукатъ в пятнадцять червонихъ и намисто жемчужное ей же жене моей самой и оной детямъ во всея людею, сребро все що остаецяв доме куманъ сребний великий, пугаръ единъ, кубковъ чотиры, ложокъ тужмовъ три а четвертий за мною в дорозе мееть з оного при жене моей третья часть остаецѣ а двома частми по ровной повинень будетъ синъ мой Григорій з дочками моими а своими сестрамы Агафиею и Мариною розделити такожъ и сукнами мой о якихъ сами известни сколко ихъ есть поровно части з унукомъ Семеномъ на чотири паи воправду розделени мають толко сукманъ панеи моей якои з детми ея вичисто оние даются отнюдь в подель незначитати,

байракъ тежъ под селом Бумкомъ за пять сотъ золотих мною в полку Гадяцкомъ куплений ей же жене моей и детямъ оной в потомний часъ захованъ бытъ имеетъ, маетность моя отческая село Гавронци за услуги покойного родича моего и мой премощнейшими его ИМПЕРАТОРСКАГО ВСЕСВЕТЛЕЙШОГО ВЕЛИЧЕСТВА (на полях – монаршой) грамоты, утвержденное с чотирма колами мелнице тамже на Ворскле о двох а на саже тоже о двох колах будучихъ з лесами и з луками боршевскими от небожчика отца мне досталими особливе в логвиновомъ куте лес и от Иващенко и протчихъ людей покупление якъ и самие купчие их являеть сину моему ГригориѢ, ему ж сину моему Григорию слобода Черняковка со всеми тамошними угодиями подлугъ записей купчихъ з лесами в дивнях и в Коломаку будучими тамже в Черняковце два плуги воловъ виницю о двохъ казанах особливе в Свинкувце у Педана Будиского купление такожъ и в Скелскихъ законниковъ до вертелецкого грунту набутие луки, лес шутевский з многими прикуплеными луками кручись да байракъ якуноский и около оног куплею набутое поле таковъ ищо в том байраку сотанется пчель до ста пней определенихъ все тое сину моему Григорию хуторъ хочай вишой люднистшой на колодязяхъ маеть синь мой Григорий по воле своей еденъ з них себе приняти а другий дочке Агафии маеть во владение бытие що тежъ тамъ есть купленого поля тоюного половина сину Григорию и двумъ дочкам Агафии и Марии пополам, товару овецъ и шкапъ що отподолу отбувши за мою душу остается /: ибо я грошей не имею але чтобы могло исдратися тов же в тойхъ будучи напастехъ и трудностямъ страгилемъ:/ роздваени бите имеютъ на чотири части двомъ унукам Семену и Анне часть една другая сину Григорие третья Агафии а четвертая Марии, поле пахатное около Тахтаулова Агафии а лань болшой от постави Марии толко что лану пани моя знати жито маеть вижлости лань под Павленками герциковской Марии доце определяемъ, за крутим берегомъ лани к келебердиному и кучеревскимъ ей жѢ Марии а в копу при моемъ двору укременого бера поле лесъ илжихъ з млинами тамъ будучими сину Григорие во владение полкается с которихъ млиновъ онъ синь мой вередной клутцу от Полтави будучой з дохъ камень и третихъ ступъ з хвалюшами боронити не маеть жене моей а своей матце по живот ея ремеру брати а греблю оную крутобережку повинень будетъ людми паковалевщине и на герциковомъ дворе будучими тако ж рошею или якими самъ розуметиметь гатити пане моя для своей же користи вгаченою помянутой гребле должна головаченами по возможности давать помощи, местечко Нефороща мною заслуженое и монаршою грамотою ствержено зо всеми тамошними угодиями сину моему Григорию да будетъ, село Василкивка з уступомъ Рашовскимъ и две коле млива унуку Семену и паней моей по смерте маеть быти да там же и две коле от леса картикового стоячие сину Григорию, з рыбними млинами в Нефороще и неводъ для прокормления Семена и ей паней моей по животъ оной же дается а по смерти Григорию и Семену унуку пополамъ тое розделити луки що есть около Нефорощи все Григорию з Семеном унукомъ по половине такожъ и пчولي все им же в Нефороще и Перещепере будучие в особлиwie пасики и рыбние ловле по половине село Шеденевъ при Нефороще застаючое доце моей Марии синь мой Григорий и унукъ Семень уступити мають вовся, при селу маемъ що богъ давъ ворогу ладожскую чи то в грошахъ если нестратится чили в копяхъ сукняхъ и протчиемъ учиненомъ не мають не жена моя а не дети мои жадного собою спору счинати и гдись в семь моемъ пути на якомъ

муцією тело мое грешное /: бгу тако изволившу будетъ погребено:/ чи в монастыре чили при храме том при бору половину на церковь божию дати з якої третая доля на помяновение чи попу чи на чарному монастиравѢ з братією уделити повина другой тежъ половина часть на войско роздтъ а часть тимъ, хто мое грешное тело старатимется християнсид перагуд земле о тею же взято естъ, предати что тежъ в томъ приборе естъ реестръ явствуетъ яки жене моей а другой сину Григорию данъ, слобода Головачъ з чотирма казанами и половиною винице такожъ луками и полемъ пахатнимъ тамъ будучими по животь жене моей апределяется до искровского полтавского двора до якого от того двора возити и курити горелку на чтири казани волно будетъ казана зась чтири унукам обويم Семену и Анне по половине да будетъ Тимофею брату тамже в Головаче осму воловь пчола ровеначая вся сину Григорию с унуком Семеномъ по половине а сколко тамъ оного естъ кривий пасечник по записе скажетъ, махнацкие шесть байраки и що в нихъ естъ пчоли якую наддно за пасечником сканути а остаткомъ Григорию з Семеномъ унукомъ по половине поделити також меють попамъ розделены быти, в Коломаце кути все отческие на сенокось потребние Григорию сину теперъ при животу и по животе моемъ с хуторомъ Гасигновская тежъ ище дбыневская лука по крестъ що на шляху стоить по копецъ з вишой головы болота з глугом пределениемъ Якова Рудого мне и жене до смерти а по смерти нашой Марии з Агафиею по половине, две сколе купление у его милости пана Полковника миргородского на гарасимовской гребле млива доце моей Марии дани а третий войсковий камень Баянского в той же суммы мне доставшиися Агафии а по ей доце оной Парасе / лугъ герциковский там же пополамъ с Терентиемъ Марии лука гарасимовская нижей млиновъ з шляховою лукою по половнине Григорию з Мариею лука на Семеновце Марии самой з луком тымъ будучимъ и хабюдь, лука нистшая по Голтве по смерть мою мне и жене моей а вышая велховиковская Петренковская и в отца Ивана Стасовского купленая Григорию з Мариею по половине отческая тих взамену з лукомъ пане братовой Пилиповой детямъ вместо сторожевских лукъ ченцямъ полтавскимъ отданих, лучка за Грабинивкою у Алексея брата за двадцять талерей куплена и другая Панковская за убиство человека доставшаяся незаймаючи лучки филипишиной из Ребуолхового мне и жени моей до двора искровского належить, а по смерти моей и жени моей унуку Семену апределяется, оружя моего сколко естъ войскового все по половине сину Григорию з унукомъ Семеномъ кузбака зась новопостроеная червона внуку Семену самому, хати з келебердянскою за сто семь десять золотихъ купление паней моей самой и детямъ ея вовсе дворъ шинковий за лустомъ в пасе будучий Марии дщери братаничу моему Якову Черняку сотникове дати кунтушь мой зелений кановацовой с хутромъ пожитий да коня рижого кобеляцкого и рушницю дарую братаничу моему другому Алексею коня покодзка одну корову овецъ десять и пару воловь добрихъ, а братьямъ его по десяти овецъ особливле дать повелеваю, такожъ и внуце моей отца Петра доце Марии пару волов Гаврилу Гавреносому две пари воловь Лукашу Старинскому две пари воловь сия теди моя воля вдаспо роженію вишей вираженях моих же даръ учиненая таковымъ порядкомъ ненарушне меетъ содержатся а имено когда молби волей неухроненихъ судеб божиихъ всей ладожской дороги окончити вливать мой от якої моей кончини могли жена и дети мои писменное получити извещение прето тогда всякъ свое що кому звише

паминенихъ моихъ доберь пунктахъ положених определено повинень будет в свою диспозицию и владение приняти а если по милости бога вишнего живот мой соблюдающего в живихъ обретатимуся то до повороту моего дай боже счастливого нехто з детей моихъ допомянутихъ всехъ доберь хочай на части по достоянии всякому и определено не долженъ будетъ по небагословиениюмъ Господа сава отса и моимъ родителскимъ неинтересовался але маеть жена моя якъ целая господиня и якъ за битности моей в дому моемъ владела всемъ тимъ радети и справляти и к наилучшой ползе гсударской устраивати, в подлинной подписи тако ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВСЕПРИСВИТЛЕЙШОГО ВЕЛИЧЕСТВА войска запорожского полтавский Полковник Иван Черняк рукою в идучей сей легации его милости пана Черняка полтавского полковника спораженной Я пресвитерь Иоанъ богословский и намесникъ великобудиский Романъ Кувечинский рукою писалъ сию легацию Григорий Бугаевский писарь полковий Полтавский в те сто Лаврентия Микитича асаула полкового полтавского на сей легации Его милости пана Полковника и самъ сведуци подписалъ руку Иванъ Гаевский Сотникъ решетиловский писано в Великихъ Будищахъ февраля 12 дня року 1722».

Джерела та література

1. *Востоков А.* Черняк Иван, полтавский полковник // Киевская старина. – 1889. – № 10. – С.1–17.
2. *Кучер В.* До родоводу козацько – старшинського роду Черняків // Сіверянський літопис. – 1998. – № 5. – С.62–63.
- 3 *Институту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського* (далі – *ІР НБУ*). – Ф.І. – № 54481.
4. *Там само.* – Ф.І. – № 54480.
5. *Центральний державний історичний архів України в м. Києві.* – Ф.56. – Оп.1. – Спр.7.
6. *Там само.* – Ф.94. – Оп.2. – Спр.18.
7. *ІР НБУ.* – Ф.І. – № 57489 – 57601.

Кривошея В.В., Кривошея Е.В. Украинская казацкая старшина. Иван Черняк

Освещается духовное завещание полтавского полковника Ивана Черняка, а также дана характеристика фрагмента его родословной казацкого периода.

Ключевые слова: *духовное завещание, родословная, казацкая старшина.*

Kryvosheya, V.V., Kryvosheya, O.V. The Ukrainian Cossacks foremen. Ivan Chernyak

Illumination of the spiritual testament of Poltava colonel Ivan Chernyak; also presented is a characteristic of a fragment of his family tree of the Cossack's age.

Key words: *a spiritual testament, a family tree, a Cossacks foreman.*